

*„Naród, który nie zna swojej przeszłości, umiera i nie buduje przyszłości”*

Jan Paweł II

**Program merytoryczny  
VI edycji Konkursu Tematycznego „Zbrodnia Katyńska. Pamięć i prawda”  
dla uczniów szkół podstawowych z terenu województwa mazowieckiego  
w roku szkolnym 2024/2025**

**Drodzy uczniowie, nauczyciele i rodzice  
Szanowni Państwo!**

Prezentujemy niżej program konkursu tematycznego, skierowanego do Was wszystkich, uczniów i uczennic szkół podstawowych w województwie mazowieckim. Konkurs dotyczy represji wobec obywateli Rzeczypospolitej na terenach okupowanych i anektowanych przez ZSSR i ich dalszych losów.

Los Polaków w czasie II wojny światowej to historia tragiczna. Związek Sowiecki wystąpił przeciwko Polsce jako sojusznik Niemiec hitlerowskich. Realizując zobowiązania paktu Ribbentrop – Mołotow (Hitler – Stalin) z 23 sierpnia 1939 r. armia sowiecka wsparła walczący od 1 września 1939 r. niemiecki Wehrmacht i 17 września uderzyła na Polskę. W wyniku tej agresji do niewoli sowieckiej dostało się około 250 tysięcy polskich żołnierzy różnych stopni.

Oficerów, policjantów i funkcjonariuszy innych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa potraktowano jako szczególnie niebezpiecznych, ponieważ mogli stać się ogniskiem antysowieckiego oporu. Oddzielono ich od szeregowych i podoficerów, umieszczając w obozach „specjalnych” w Kozielsku koło Smoleńska i Starobielsku niedaleko Charkowa (oficerowie) oraz Ostaszkowie koło Kalinina (policjanci, żandarmi, strażnicy więzienni).

5 marca 1940 r. Biuro Polityczne Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) WKP(b) zleciło zaoczne rozpatrzenie spraw jeńców i więźniów utworzonej zgodnie z sowiecką praktyką, „trójce” wysokich funkcjonariuszy NKWD: Wsiewołodowi Mierkułowowi, Bogdanowi Kobiłowowi i Leonidowi Basztakowowi. „Trójka” miała ferować wyroki śmierci w trybie zaocznym, bez udziału skazywanych. Ocaleli nieliczni.

Związek Sowiecki do zbrodni katyńskiej przyznał się dopiero 13 kwietnia 1990 r. Wówczas to w komunikacie rządowej agencji TASS oficjalnie potwierdzono, że polscy jeńcy wojenni zostali rozstrzelani wiosną 1940 r. przez NKWD. Strona sowiecka wyraziła głębokie ubolewanie w związku z tragedią katyńską, nazywając ją „jedną z cięższych zbrodni stalinizmu”.

### **Zakres tematyczny konkursu:**

- Polityczna sytuacja Polski w 1939 roku;
- Agresja Związku Radzieckiego na Polskę 17 września 1939 roku;
- Represje wobec ludności polskiej na ziemiach pod okupacją sowiecką;
- Los polskich jeńców wojennych w niewoli sowieckiej. Życie w obozach jenieckich w ZSRR;
- Represje wobec ludności polskiej na ziemiach włączonych do ZSRR;
- Przyczyny, przebieg oraz skutki zbrodni katyńskiej;
- Reakcja władz III Rzeszy, Polski i ZSRR na odnalezienie zbiorowych mogił;
- Prace ekshumacyjne w Katyniu (w 1943 r.);
- Miejsca kaźni i męczeństwa;
- Stosunek Aliantów do zbrodni katyńskiej;
- Kłamstwo katyńskie i walka o prawdę po 1945 roku;
- Wybitni Polacy – ofiary zbrodni katyńskiej.

### **Drodzy uczniowie, uczestnicy Konkursu**

Celem naszego konkursu jest popularyzacja wiedzy o najnowszej historii Polski oraz kształtowanie świadomości i postaw patriotycznych młodego pokolenia. Udział w konkursie stanowi wspaniałą okazję do sprawdzenia swojej wiedzy i umiejętności. Pragniemy przybliżyć wspomnienie zupełnie niedawnych wydarzeń oraz wartości narodowe, społeczno – religijne Polaków.

Charakter konkursu określamy jako tematyczny, dotyczący zbrodni katyńskiej oraz wydarzeń z czasów II wojny światowej. Chcemy zwrócić szczególną uwagę, że pamięć o zagładzie polskich jeńców i dramat ich rodzin pozostaje do dzisiaj w pamięci potomnych.

O ile na etapie szkolnym przeciętnie uzdolnionym uczestnikom konkursu powinna wystarczyć zachęta do udziału w nim i praca samodzielna, by uzyskać pożądany efekt, o tyle na dalszych etapach zachęcamy rodziców (opiekunów) i nauczycieli do pomocy uczniom w przyswojeniu wymaganego materiału, a przede wszystkim w jego zrozumieniu. Podana literatura przedmiotu została dostosowana do tematyki i stopnia trudności każdego z etapów konkursu.

### **Literatura dla etapu szkolnego**

#### **1. atlasy historyczne:**

Atlas historii Polski, Demart, 2023.

Atlas historyczny – Liceum i Technikum, Demart, 2024.

#### **2. Teki edukacyjne IPN:**

- Agresja sowiecka na Polskę i okupacja wschodnich terenów Rzeczypospolitej (1939–1941);

- „Zbrodnia Katyńska”.

#### **3. B. Snoch, Roman Tusiewicz, Szkolny słownik historii Polski 1918-1989, Warszawa 2000 [pomocniczo]**

#### **4. <https://dzieje.pl/aktualnosci/zbrodnia-katynska>**

#### **5. Tomasz Szczepański „Ofiary zbrodni katyńskiej“ Warszawa 2020 wyd. IPN**

**Internet:**

1. Wikipedia
2. Dzieje.pl
3. Przystanek Historia
4. IPN – broszury edukacyjne i dodatki prasowe - Katyń. Dodatek do „Dziennika Polskiego”
5. rajdkatynski.pl
6. muzeumkatynskie.pl

**Filmy:**

Wajda Andrzej, Katyń, 2007.

**Etap rejonowy**

1. Adamska Anna, Katyń - pamięć ocalona. Wystawa w 80 rocznicę zbrodni na ludziach i prawdzie, Poznań 2020.
2. Czapski Józef. Na nieludzkiej ziemi, Czytelnik, Warszawa 1990 (Pierwsze legalne wydanie w Polsce. Zawiera - oprócz tytułowego "Na nieludzkiej ziemi" - także "Wspomnienia starobielskie")
3. Duda Harry, Szlakiem zbrodni. Ostaszków, Twer, Miednoje, Opole 1994.
4. Kadell Franz, Katyń w oczach zachodu, Warszawa, PWN, 2012.
5. Kisielewski Tadeusz A. Katyń. Zbrodnia i kłamstwo, Poznań 2008;
6. Komorowski K. (red.) Sprawa Katynia, Warszawa 2011 (wyd. II) Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2010;
7. Przewoźnik Andrzej Katyń. Zbrodnia, prawda, pamięć, Warszawa 2010;
8. Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów. Z przedmową Władysława Andersa, Londyn 1948 (nast. wiele wydań);
9. Ks. Peszkowski Zdzisław, Wspomnienia jeńca z Kozielska, Warszawa 2017;
10. Kunert Andrzej Krzysztof: Katyń – ocalona pamięć. Warszawa: Świat Książki, 2010;
11. Maresch Eugenia, Katyń 1940, Warszawa, Świat Książki 2012.
12. Mord w Lesie Katyńskim. Przesłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952, tom 1, wstęp, wybór i opracowanie Witold Wasilewski, przełożył Wacław Jan Popowski, Warszawa 2017, 680 s.
13. Swaniewicz Stanisław, W cieniu Katynia, Warszawa, Czytelnik 1990.
14. Urban Thomas Michael, Katyń. Zbrodnia i walka propagandowa wielkich mocarstw, Warszawa; Bellona 2019.
15. Zawodny Janusz, Kazimierz, Katyń, Lublin – Paryż 1989.
16. Żołnierze Września. Polegli i pomordowani na Wschodzie, pod red. A. Wesołowskiego i K. Stepana, Warszawa 2010.
17. Wolsza Tadeusz, Dotyk Katynia, Warszawa, Zysk i S-ka, 2018.

**Fragmenty:**

- Kazimierz Skarżyński – zeznanie;
- List Władysława Gorczyckiego do Wydziału ds. Jeńców Wojennych Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie z 18 marca 1941 r.;
- Raport Polskiego Czerwonego Krzyża – fragment;
- Sprawozdanie Komisji Technicznej Polskiego Czerwonego Krzyża – fragment;

**Filmy:**

Wajda Andrzej, Katyń, 2007.

Szkopiak Piotr, Katyń – ostatni świadek, 2017.

**Internet:**

1. Wikipedia
2. Dzieje.pl
3. Przystanek Historia
4. IPN – broszury edukacyjne i dodatki prasowe - Katyń. Dodatek do „Dziennika Polskiego”
5. <https://katyn.ipn.gov.pl/>
6. [katyn.miejscapamieci.gov.pl](http://katyn.miejscapamieci.gov.pl)
7. <https://katyn.polskieradio.pl/>
8. [rajdkatynski.pl](http://rajdkatynski.pl)
9. [muzeumkatynskie.pl](http://muzeumkatynskie.pl)

**III. etap wojewódzki**

1. Czapski Józef. Na nieludzkiej ziemi, Czytelnik, Warszawa 1990 (Pierwsze legalne wydanie w Polsce. Zawiera - oprócz tytułowego "Na nieludzkiej ziemi" - także "Wspomnienia starobielskie");
2. Kisielewski Tadeusz A. Katyń. Zbrodnia i kłamstwo, Poznań 2008;
3. Komorowski K. (red.) Sprawa Katynia, Warszawa 2011 (wyd. II) Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2010;
4. Przewoźnik Andrzej Katyń. Zbrodnia, prawda, pamięć, Warszawa 2010;
5. Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów. Z przedmową Władysława Andersa, Londyn 1948 (nast. wiele wydań);
6. Ks. Zdzisław Peszkowski, Wspomnienia jeńca z Kozielska, Warszawa 2017;
7. Kunert Andrzej Krzysztof: Katyń – ocalona pamięć. Warszawa: Świat Książki, 2010;
8. Mord w Lesie Katyńskim. Przesłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952, tom 1, wstęp, wybór i opracowanie Witold Wasilewski, przełożył Wacław Jan Popowski, Warszawa 2017, 680 s.;
9. Adam Macedoński, Anna Zechenter, Pod czerwoną okupacją, Wydawnictwo AA, Kraków 2013
10. Zbrodnia katyńska w kręgu prawdy i kłamstwa, red. S. Kalbarczyk, wyd. IPN, Warszawa 2010

**Fragmenty:**

- Kazimierz Skarżyński – zeznanie;
- List Władysława Gorczyckiego do Wydziału ds. Jeńców Wojennych Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w Genewie z 18 marca 1941 r.;
- Raport Polskiego Czerwonego Krzyża – fragment;
- Sprawozdanie Komisji Technicznej Polskiego Czerwonego Krzyża – fragment;